ВОДЗЫЎ

афіцыйнага апанента на дысертацыю **Сямашка Надзеі Канстанцінаўны** "Беларускія і расійскія даследаванні аграрнай гісторыі Беларусі (канец XVIII ст. – 1850-я гг.)", прадстаўленай на саісканне вучонай ступені кандыдата гістарычных навук па спецыяльнасці 07.00.09 – гістарыяграфія, крыніцазнаўства і метады гістарычнага даследавання

Змест і структура дысертацыі Сямашка Надзеі Канстанцінаўны "Беларускія і расійскія даследаванні аграрнай гісторыі Беларусі (канец XVIII ст. – 1850-я гг.)", прадстаўленай на саісканне вучонай ступені кандыдата гістарычных навук па спецыяльнасці 07.00.09 – гістарыяграфія, крыніцазнаўства і метады гістарычнага даследавання адпавядаюць заяўленай галіне гістарычнай навукі і спецыяльнасці

Актуальнасць тэмы дысертацыі. У айчыннай і расійскай гістарыяграфіі існуе значны пласт навуковых, навукова-папулярных і публіцыстычных прац па аграрнай гісторыі Беларусі вылучанага ў дысертацыйным даследаванні перыяду. У манаграфіях, абагульняльных даследаваннях, артыкулах у зборніках і часопісах, энцыклапедычных выданнях, доктарскіх і кандыдацкіх дысертацыях з розных метадалагічных пазіцый раскрываюцца працэсы, якія адбываліся ў аграрным сектары Беларусі ў канцы XVIII ст. – 1850-я гг.

Без крытычнага і ўсебаковага асэнсавання назапашанага вопыту немагчыма ўсвядоміць спецыфіку сучаснага становішча гістарычнай навукі, рэалізацыі яе сацыяльнай, інтэлектуальнай і духоўнай функцый у грамадстве. Эфектыўнасць навуковай дзейнасці ў значнай ступені залежыць ад інтэнсіўнасці гістарыяграфічнага даследавання.

Працэс пераацэнкі гісторыі грамадства, які пачаўся з канца 1980-х гадоў, прывёў да складання ў гістарычнай навуцы розных поглядаў на разглядаемыя ў дысертацыі праблемы, што па сутнасці азначала пачатак фарміравання гістарыяграфіі, якая аб'ядноўвае даследчыкаў з рознымі, нярэдка прама процілеглымі, падыходамі да вывучэння тых. ці іншых пытанняў.

Вывучэнне гістарыяграфіі аграрнага развіцця Беларусі ў канцы XVIII ст. – 1850-я гг. ўяўляе асаблівую даследчую цікавасць ва ўмовах таго, што адбылося вылучэнне, афармленне і развіцце ўласнай беларускай гістарыяграфіі, пераацэнкі і выпрацоўкі новых крытэраў інтэрпрэтацый азначанай праблемы, пераасэнсавання цэлага шэрагу метадалагічных, крыніцазнаўчых, канкрэтна-гістарычных і тэрміналагічных аспектаў тэмы.

Тэматыка даследавання адпавядае Пераліку прыярытэтных накірункаў навуковых даследаванняў Рэспублікі Беларусь на 2011–2015 гг., зацверджанаму пастановай Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь 19 красавіка 2010 г., і прыярытэтным накірункам навуковых даследаванняў Рэспублікі Беларусь на 2016–2020 гг., зацверджанаму пастановай Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь 12 сакавіка 2015 г.

Ступень навізны вынікаў, атрыманых у дысертацыі, і навуковых палажэнняў, якія выносяцца на абарону.

У дысертацыі ўпершыню ў айчыннай гістарыяграфіі прысутнічае імкненне аўтара да крытычнага аналізу ўсяго таго, што зроблена ў Беларусі і ў Расіі ў вывучэнні дадзенай праблемы. Прапанавана перыядызацыя гістарыяграфіі аграрнай гісторыі Беларусі канца XVIII ст. – 1850- х гг. Аўтарам выяўлены канцэптуальныя падыходы, тэндэнцыі і асаблівасці ў вывучэнні аграрнай гісторыі Беларусі канца XVIII ст. – 1850-х гг., уласцівыя гістарыяграфіі Расійскай імперыі і савецкага перыяду, навуковым публікацыям у Рэспубліцы Беларусь і Расійскай Федэрацыі. У першую чаргу ўвага засяроджана на параўнанні таго, што зроблена ў розныя гістарыяграфічныя перыяды, вызначаныя дысертантам. Дадзеныя параўнанні шмат у чым вызначаюць метадалагічнае аблічча праведзенай працы.

У канцэнтраваным выглядзе такія падыходы сфармуляваны ў навуковых палажэннях, якія вынесены на абарону. У прыватнасці, у палажэнні першым, вылучаючы тры асноўныя перыяды, саіскальнік адзначае, што характэрнай рысай гістарыяграфіі Расійскай імперыі (другая палова XIX ст. – 1917 г.) з'яўлялася выкарыстанне прынцыпаў прагматызму і гістарызму, уплыў «дзяржаўнай школы» і тэорыі «гандлевага капіталу» на змест даследаванняў, вядучай тэндэнцыяй гістарыяграфіі савецкага перыяду (1917–1991 гг. стаў уплыў класавага падыходу і метадалагічнага манізму на характар навуковых даследаванняў, што прывяло да перабольшвання тэмпаў генезісу капіталізму ў сельскай гаспадарцы, а таксама пераносу агульнарасійскіх ацэнак рзвіцця элементаў капіталізму на беларускі рэгіён, а для гістарычных даследаванняў ў Рэспубліцы Беларусь і Расійскай Федэрацыі характэрна вывучэнне аграрнай гісторыі Беларусі, зыходзячы з сучасных метадалагічных падыходаў. Дадзеныя і іншыя навуковыя палажэнні сведчаць аб імкненні дысертанта да адпаведнай навізны ў сваім дысертацыйным даследаванні.

Абгрунтаванасць і дакладнасць вывадаў і рэкамендацый, якія сфармуляваны ў дысертацыі.

Гэта дасягаецца ў першую чаргу планам дысертацыйнага даследавання. Ён у неабходнай ступені адпрацаваны, лагічны і сарыентаваў аўтара на раскрыццё тэмы па яе асноўных навуковых напрамках.

Абгрунтаванасць і дакладнасць вывадаў і рэкамендацый дасягаецца таксама пэўнай крытычнасцю пры падыходах да ацэнкі тых ці іншых прац. Гэтую ж ролю выконвае і іх аналіз, які ў прынцыпе маецца ў дадзеным дысертацыйным даследаванні. Акрамя таго, важную ролю выконваюць тыя ацэнкі аналізуемай літаратуры, якія даюцца па ходу даследавання. Каб гэта рабіць, аўтару патрэбна ведаць шмат якія аспекты праблемы шырэй і глыбей, чым гэтым валодалі папярэднія даследчыкі. У цэлым можна канстатаваць, што дысертанту гэта ўдалося.

Дысертацыйнае даследаванне з'яўляецца самастойна выкананай працай. Саіскальнікам узнята важная навуковая праблема айчыннай гістарыяграфіі і прапанаваны падыход да яе вырашэння, які прадугледжвае аб'ектыўнае даследаванне існуючых уяўленняў на аснове гістарыяграфічнай рэфлексіі.

Метадалагічную аснову даследавання склала сукупнасць прынцыпаў (гістарызму, аб'ектыўнасці і каштоўнаснага падыходу), агульнанавуковыя (аналіз і сінтэз, індукцыя і дэдукцыя, узыходжанне ад канкрэтнага да абстрактанага) і канкрэтна-гістарычныя (гісторыка-генетычны, гісторыка-параўнальны, гісторыка-тыпалагічны і гісторыка-сістэмны) метады, што дазволіла вырашыць пастаўленыя задачы.

Асноўныя палажэнні дысертацыі атрымалі адлюстраванне ў дакладах аўтара на навуковых канферэнцыях: «Европа: актуальные проблемы этнокультуры» (Мінск, 22 красавіка 2013 г.), «Европа: актуальные проблемы этнокультуры» (Мінск, 21 студзеня 2014 г.), «Подзвігу народа жыць у вяках (да 70-годдзя Вялікай Перамогі)» (Мінск, 28 красавіка 2015 г.), «Социально-экономическая история Советской Беларуси (1917–1991 гг.)» (Минск, 26–27 октября 2023 г.).

Навуковая, практычная, эканамічная і сацыяльная значнасць вынікаў дысертацыі.

Прыведзеныя вышэй і іншыя асаблівасці дысертацыйнага даследавання даюць падставы сцвярджаць, што навуковая значнасць дысертацыі не выклікае сумненняў. Упершыню ў беларускай гістарычнай навуцы выяўлены канцэптуальныя падыходы, тэндэнцыі і асаблівасці ў вывучэнні аграрнай гісторыі Беларусі канца XVIII ст. – 1850-х гг., уласцівыя гістарыяграфіі Расійскай імперыі і савецкага перыяду, навуковым публікацыям у Рэспубліцы Беларусь і Расійскай Федэрацыі, што дазволіла сфармуляваць

канцэпцыю даследавання, выявіць праблемы, якія патрабуюць далейшай навуковай распрацоўкі.

Такое ж заключэнне адносіцца і да яе сацыяльна-эканамічнага і практычнага значэнняў. Высновы і асноўныя палажэнні дысертацыі могуць быць выкарыстаны пры напісанні абагульняючых прац, метадычных дапаможнікаў і падручнікаў, пры распрацоўцы агульных і спецыяльных курсаў па гістарыяграфіі гісторыі Беларусі, а таксама эканамічнай гісторыі Беларусі. Атрыманыя аўтарам вынікі даследавання маюць значны практычны патэнцыял і могуць быць запатрабаваны органамі дзяржаўнага кіравання Рэспублікі Беларусь.

Апублікаванасць вынікаў дысертацыі. Асноўныя навуковыя вынікі дысертацыі адлюстраваны ў 6 навуковых артыкулах у выданнях, якія ўключаны ВАК Рэспублікі Беларусь у пералік навуковых выданняў для апублікавання вынікаў дысертацыйных даследаванняў (2,3 аўт. л.), 7 публікацый – у навуковых зборніках (1,5 аўт. л.), 3 – у зборніках матэрыялаў канферэнцый (0,6 аўт. л.)

Адпаведнасць афармлення дысертацыі патрабаванням ВАК.

Дысертацыя і аўтарэферат Н.К. Сямашка аформлены ў адпаведнасці з патрабаваннямі Інструкцыі па афармленні дысертацыі і аўтарэферата ВАК Рэспублікі Беларусь, зацверджанай пастановай ВАК Рэспублікі Беларусь ад 22 жніўня 2022 г. № 5. Працу адрозніваe лагічнасць і паслядоўнасць выкладання матэрыялу, правільны і ясны стыль, акуратнасць у афармленні.

Адпаведнасць навуковай кваліфікацыі суіскальніка вучонай ступені, на якую ён прэтэндуе.

Аналіз зместу дысертацыі, метадаў, якія выкарыстоўваюцца аўтарам даследавання і інтэрпрэтацыі атрыманых вынікаў дазваляе зрабіць заключэнне аб тым, што прадстаўленая да абароны праца Сямашка Надзеі Канстанцінаўны “Беларускія і расійскія даследаванні аграрнай гісторыі Беларусі (канец XVIII ст. – 1850-я гг.)”, з’яўляецца навуковым даследаваннем па спецыяльнасці 07.00.09 – гістарыяграфія, крыніцазнаўства і метады гістарычнага даследавання, адпавядае патрабаванням, якія прад’яўляюцца да кандыдацкіх дысертацый, а яе аўтар адпавядае патрабаванням, якія прад’яўляюцца да кандыдатаў навук.

У цэлым станоўча ацэньваючы навуковыя вынікі дысертацыйнага даследавання, разам з тым неабходна выказаць наступныя заўвагі:

– ступень завершанасці даследавання магла быць вышэй, калі б аўтар пры аналізе гістарыяграфічных даследаванняў аграрнай гісторыі Беларусі

(канец XVIII ст. – 1850-я гг.) звярнуў увагу не толькі на працы айчынных, але і расійскіх даследчыкаў;

– у сувязі з тым, што праца носіць гістарыяграфічны і крыніцазнаўчы характар, у першай главе “Гістарыяграфічныя даследаванні аграрнай гісторыі Беларусі (канец XVIII ст. – 1850-я гг.). Метадалогія і канцэпцыя даследавання” мэтазгодна было б падраздзел “Метадалогія і канцэпцыя даследавання” падаць у наступнай рэдакцыі “Крыніцы, метадалогія і канцэпцыя даследавання” і даць агульную характарыстыку крыніцавай базы даследавання. Тым больш, што ў самой працы для аналізу выкарыстаны разнастайныя гістарыяграфічныя крыніцы;

– аўтару не ўдалося пазбегнуць адпаведнага налёту публіцыстычнасці. У гэтай сувязі ў некаторых выпадках пры характарыстыцы крыніц і прац гісторыкаў па праблеме пераважае анатацыйна-ацэначны, а не аналітычны (акцэнтуючы ўвагу на якасці аргументацыі, а не толькі змястоўны пераказ асноўных тэзісаў аўтараў) падыход.

Аднак выказаныя заўвагі маюць форму пажаданняў, могуць з’яўляцца прадметам дыскусій, істотна не ўплываюць на агульную станоўчую адзнаку дысертацыйнага даследавання Н.К. Сямашка.

Заключэнне. Дысертацыя Сямашка Надзеі Канстанцінаўны “Беларускія і расійскія даследаванні аграрнай гісторыі Беларусі (канец XVIII ст. – 1850-я гг.)”, з’яўляецца завершаным самастойна выкананым даследаваннем, якое ўносіць уклад у гістарыяграфічнае і крыніцазнаўчае вывучэнне аграрнай гісторыі Беларусі (канец XVIII ст. – 1850-я гг.). У ходзе вывучэння дадзенай праблематыкі дысертант прадэманстраваў дастаткова высокі ўзровень ведаў па айчыннай і расійскай гістарыяграфіі, прадэманстраваў валоданне разнастайнымі метадамі навуковага даследавання, навыкамі працы з рознымі крыніцамі. Даследаванне адпавядае патрабаванням ВАК, якія прад’яўляюцца да дысертацый на саісканне вучонай ступені кандыдата гістарычных навук, змяшчае новыя вынікі, сукупнасць якіх з’яўляецца пэўным дасягненнем у гістарычнай навуцы. Ёсць усе падставы сцвярджаць аб тым, што навуковая кваліфікацыя саіскальніка адпавядае навуковай ступені кандыдата гістарычных навук, якая можа быць прысуджана яму па спецыяльнасці 07.00.09 – гістарыяграфія, крыніцазнаўства і метады гістарычнага даследавання **за**:

– аналіз прац навукоўцаў Расійскай імперыі, прысвечаных аграрнай гісторыі Беларусі, характэрнай рысай якіх быў пераважна апісальны метад, высновы ў большасці рабіліся без апоры на крыніцы. Пры гэтым даследаванні насілі пераважна этнаграфічны характар. Разам з тым, з’явіліся

публікацыі, якія паклалі пачатак заснаванню беларускай нацыянальна-гістарычнай ідэі;

– вызначэнне асноўных напрамкаў і прыярытэтаў ў даследаваннях савецкага часу на кожным з вылучаных саіскальнікам этапах. У параўнанні з папаярэднім перыядам працы савецкага перыяду вызначаліся шматаспектнасцю, больш глыбокім фактал агічным матэрыялам і ўвядзеннем у навуковы ўжытак новых архіўных крыніц. У гістарычнай навуцы Беларусі і Расіі пануючай з'яўлялася марксісцка-ленінская метадалогія;

– абгрунтаваную выснову аб тым, што аграрная і сацыяльна-эканамічная гісторыя беларускіх зямель канца XVIII ст. – 1850-х гг. амаль што не даследуецца сучаснымі расійскімі навукоўцамі.

– раскрыццё асаблівасцей метадалагічных падыходаў, уласцівых навуковым працам гісторыкаў Рэспублікі Беларусь ў працэсе даследавання аграрнай гісторыі Беларусі канца XVIII ст ст. – 1850-х гг. У адрозненне ад савецкіх гісторыкаў, для якіх першаступеннае значэнне мела вывучэнне гісторыі ніжэйшых слаёў грамадства, на сучасным этапе развіцця гістарычнай навукі пачынаюць даследавацца і іншыя саслоўныя групы насельніцтва. Для прац характэрны адыход ад партыйнасці і класавых пазіцый, вывучэнне аграрнай гісторыі Беларусі, зыходзячы з сучасных метадалагічных падыходаў.

Афіцыйны апанент:
доктар гістарычных навук, прафесар,
прафесар кафедры гісторыі Беларусі і паліталогіі
ўстановы адукацыі "Брэсцкі дзяржаўны
ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна" У.В. Здановіч

03.12.2024 г.

Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна
АДДЗЕЛ КАДРАЎ
Подпіс Здановіча У.В. пацвярджаю